

POSTOJE ŽÁKŮ NIŽŠÍHO SEKUNDÁRNÍHO VZDĚLÁVÁNÍ K HOMOSEXUALITĚ

ATTITUDES TOWARD HOMOSEXUALITY AMONG STUDENTS IN LOWER-SECONDARY EDUCATION

Erik Šejna^a

^aFilozofická fakulta, Masarykova univerzita

ABSTRAKT

Postoje studentů k jejich odlišně orientovaným nebo genderově nestereotypním vrstevníkům jsou tématem celé řady cizojazyčných studií. Nejčastěji však byl řešen kontext terciárního vzdělávání, který poukázal nejen na nutnost se ostrakizací odlišně orientovaných studentů zabývat, ale prokázal i mnohé determinanty, které se ukázaly jako významné při tvorbě negativních postojů vůči homosexuálům. Předkládaná studie se zabývá výzkumem postojů žáků nižšího sekundárního vzdělávání k homosexualitě. V teoretické části poukážeme na historický kontext vývoje předsudků vůči homosexualitě a věnujeme se rovněž úvodem do již proběhlých studií a výzkumů postojům k homosexualitě na různých stupních vzdělávání. Následně je předkládáno výzkumné šetření, v rámci kterého bylo pomocí standardizovaného dotazníku osloveno 316 žáků 8. a 9. tříd či tercie a kvarty na víceletých gymnáziích. I když jsou výsledky v průměru pozitivní, více než 7 % žáků stále zastává vysoce až extrémně negativní postoje k homosexuálům. Statistická významnost byla prokázána pro proměnnou pohlaví (muži zastávají negativnější postoje; hladina účinku 26 %), druh homosexuality (mužská homosexualita je vnímána negativněji) či typ navštěvované školy (žáci základních škol zastávají negativnější postoje).

KLÍČOVÁ SLOVA

postoje k homosexualitě; předsudky vůči homosexuálům; vnímání homosexuality na základních školách; nižší sekundární vzdělávání; heterosexismus

ABSTRACT

Attitudes of students toward people with non-heterosexual orientations have been a topic of many contemporary studies. This has been most commonly researched in the context of tertiary education, providing crucial results regarding the degree of negative attitudes toward homosexuality and uncovering many significant determinants for these attitudes. The purpose of the present study was to investigate the attitudes of lower-secondary students

toward homosexuality. In the theoretical part, the historical context of homosexual prejudice is briefly summarized. The study also presents a short overview of multiple research studies conducted within different levels of education. In the empirical part, we present research in which we assessed the attitudes of 316 lower-secondary students toward homosexuality using Herek's Attitudes Toward Lesbians and Gay Men (ATLG) scale. Even though the average results seem positive, we found that still more than 7 percent of students hold highly negative attitudes toward homosexuals. Statistical significance was confirmed for determinants including sex – male participants have significantly more negative attitudes toward homosexuals than female participants; type of homosexuality – male homosexuality is perceived significantly more negatively than female homosexuality; and type of school attended – grammar school students have more negative attitudes toward homosexuals than elementary school students.

KEYWORDS

attitudes toward homosexuality; prejudice against homosexuals; heterosexism; lower-secondary education; perception of homosexuality in schools

KORESPONDUJÍCÍ AUTOR

Erik Šejna, Ústav pedagogických věd, Filozofická fakulta, Masarykova univerzita, Arna Nováka 1, 602 00 Brno, Česká republika
e-mail: erik@mail.muni.cz

Úvod

Předsudky vůči odlišně orientovaným jedincům byly tématem již v dobách minulých. André Gide, francouzský laureát Nobelovy ceny za literaturu, ve svých obširných textech z počátku 20. století vehementně kritizoval heteronormativitu – přesvědčení, že heterosexuality založená na binárním pojetí pohlaví a lidské sexuality je jediná přirozená a tedy správná. I dnes, o století později, však toto téma zůstává z mnoha aspektů nedořešené. Diskriminace homosexuálně orientovaných jedinců dosahovala počátkem nového milénia svého vrcholu, a i přes současná antidiskriminační opatření a pomalu měnící se názory společnosti ji však stále můžeme pozorovat napříč širokým spektrem různých oblastí života člověka. Důkazem hluboce vštípeného přesvědčení, že homosexualita coby forma sexuální orientace není hodna stejného uznání, jsou právě negativní postoje vůči homosexuálům. Ty jsou mimo jiné patrné právě ve školách, kde mohou později inklinovat k nenávisným projevům v podobě verbálního či fyzického napadání a ostrakizace homosexuálních a genderově nestereotypních žáků. Proto je cílem našeho výzkumného šetření zjistit, jaké jsou postoje žáků ve vybraných školách nižšího sekundárního vzdělávání k homosexualitě a jak významnou roli v těchto postojích hrají zvolené demografické proměnné.

1. Teoretická východiska předsudků vůči homosexuálům

Pro hlubší pochopení původu negativních postojů k homosexualitě je nutné si připomenout vliv křesťansko-židovské tradice, jež formovala lidská přesvědčení ohledně správného sexuálního chování po celá milénia. Mnohé již raně středověké postoje byly založeny na vyprávění o sodomě nebo na dopisech Pavla z Tarsu či Filóna Alexandrijského, kteří považovali homosexualitu za nezřízenou slast či modloslužbu (Ryšková, 2014). Odmitání homosexuality je patrné rovněž v pozdně středověkých dílech Tomáše Akvinského, který ji pokládal za *vitium contra naturam*, jež by měla být hodna patřičného trestu (Karras, 2017). V Českých zemích byla odlišná sexuální orientace trestána smrtí až do úprav zákona císařem Josefem II. roku 1787 (Brzek & Pondělíčková-Mašlová, 1992). Prvním, kdo uchopil homosexualitu skrze vědecký drobnohled, byl německý průkopník v boji za práva sexuálních menšin Karl Heinrich Ulrichs. Ten ve svých esejích, vydaných roku 1865, s emancipačním podtextem poukazyval na vrozený charakter homosexuality, čímž se patrně odchýlil od dobových přesvědčení, které stále vnímaly homosexualitu skrze obraz Sodomy jako osvojenou neřest (Kennedy, 1997). I přesto však perzekuce odlišně orientovaných jedinců na našem území pokračovala až k vydání nového trestního zákona roku 1961 (Brzek & Pondělíčková-Mašlová, 1992).

V průběhu druhé poloviny minulého století se v kontextu předsudků vůči odlišně orientovaným jedincům pevně etabloval termín homofobie (z řečtiny, strach ze stejného/podobného). Z dnešního pohledu je však použití tohoto termínu nepřesné. Herek (2004) zmiňuje, že je to právě substantivní implikace přípony *-fobie*, která napříč problematikou homofobie působí nekorektně. Emoční složka fobie jako takové je totiž úzkost a strach, kdežto u homofobie je příznačný spíše vztek či odpor. Proto se řada autorů v tomto smyslu přiklání k užívání termínu heteroseximus, kterým definují promyšlený systém předsudků, jenž evokuje zaujatost vůči jedincům jinak než heterosexuálně orientovaným. Jeho podstata však nespočívá primárně v emoční komponentě (strach či nenávisť), nýbrž v promyšlené kognitivní konstelaci přesvědčení, že heterosexuality je jediná „správná“ forma sexuální orientace (Jung, 1993). Tento systém tedy zahrnuje rigidní představy o genderu, mravnosti a nebezpečí, které pro společnost znamenají homosexuálové, jakožto hříšníci a devianti ohrožující naše společenské normy (Herek, 2004).

2. K výzkumům postojů k homosexualitě

Aby bylo možné postoje k homosexualitě kvantitativně posoudit, byl v 80. letech 20. století vyvinut jeden z prvních strukturovaných dotazníků *The Attitudes Towards Lesbians and Gay Men Scale*, který byl použit pro účely pořízení spolehlivého obrazu předsudkovosti bakalářských studentů Kalifornské univerzity Herek (1988). Výzkum přinesl nezanedbatelné výsledky, vykazující mimo jiné významnou variabilitu mezi pohlavím respondentů (muži projevovali ztateně negativnější postoje než ženy) či druhem homosexuality (mužská homosexualita byla hůře přijímána než ženská). Později se podobná výzkumná šetření začala objevovat napříč spektrem různých společenských kontextů. Ve školství však bylo zkoumáno primárně vzdělávání terciární. Uvést si můžeme například britský výzkum Parkera a Bhugry (2000), který prokázal statisticky významný rozdíl v postojích k homosexualitě mezi studenty medicíny, přičemž postoje starších studentů byly ztateně tolerantnější než postoje studentů mladších. Ke stejnému výsledku dospěl i Lambert et al. (2006) na Středozápadní univerzitě v Missouri, kde postoje studentů prvních a druhých ročníků k homosexualitě byly prokazatelně negativnější než postoje studentů třetích a vyšších ročníků napříč různými obory. Za zmínku jistě stojí také data z Herekovy (1991) studie poukazující na rozdílnou míru předsudků vůči homosexualitě v závislosti na velikosti bydliště (ve smyslu počtu obyvatel v místě bydliště respondentů) či výši příjmů. Ohniskem zájmu mnoha výzkumů bylo také najít případný vliv náboženského vyznání coby prediktoru negativnějších postojů k homosexualitě. Ten se podařilo mezi univerzitními studenty prokázat například v řeckém výzkumu Grigoropoulose (2010) či v kulturně odlišnějším tureckém výzkumném šetření Gelbala a Duyana (2006). V něm autoři uvádí také neobvyklý závěr, že s pozitivními postoji k homosexualitě významně koreluje i sexuální aktivita jedinců či jejich liberální postoje k předmanželskému partnerství.

Postoje k homosexualitě v kontextu sekundárního vzdělávání byly podrobeny zkoumání mnohem méně. Zmínit můžeme španělský výzkum Miraveta et al. (2018), kteří na půdě středních škol potvrdili, že nepřijetí a agrese vůči homosexuálně orientovaným spolužákům je významně větší u mužských respondentů. K detailnějším závěrům dospěla švýcarská studie na reprezentativním vzorku švýcarských středoškoláků. Zde Weber a Gredig (2018) prokázali přímou spojitost předsudků a homofobních verbálních projevů s pohlavím žáků, s mírou akceptace tradičních genderových rolí, s náboženským přesvědčením anebo s tím, zda byl žák již v blízkém kontaktu s odlišně orientovaným jedincem. Podobné determinanty negativnějších postojů k homosexuálům se rovněž potvrdily ve studii Eicka et al. (2016), kteří u vzorku téměř 300 izraelských středoškoláků potvrdili významnou roli pohlaví, náboženského vyznání, velikosti bydliště či toho, zda se respondenti již blíže setkali s homosexuálním jedincem.

V Českém prostředí byly postoje k homosexualitě měřeny několika výzkumy. Janošová (2000) mimo již zmiňovanou variabilitu v postojích mezi pohlavími zjistila také značně informovanější názory u mladších respondentů (do 30 let). Podobný závěr, avšak v kontextu postojů veřejnosti k právům homosexuální menšiny, předkládá i Ďurďovič (2013), který zmiňuje, že znatelně tolerantnější postoje byly evidovány u lidí ve věku 20–29 let, u obyvatel Prahy a mezi respondenty nehlásících se "sk žádné církvi. Dle tiskové zprávy postojů veřejnosti k právům homosexuálů je však patrné, že je stále téměř polovina české veřejnosti přesvědčena o tom, že přiznání homosexuality může jedinci způsobit potíže v soužití s ostatními lidmi v daném městě či obci (Spurný, 2019). Jedinou studií zaměřenou na předsudky k homosexuálům ve školství nám však předkládá Hlad'o (2015), jenž se zabývá hodnocením postojů studentů pedagogicky orientovaných vysokoškolských studijních oborů k homosexualitě. I když byly výsledky v průměru pozitivní, výzkum odhalil statisticky významný rozdíl na základě pohlaví, ročníku studia či náboženského vyznání studentů. V oblasti ostatních stupňů vzdělávání (primární či sekundární) však na našem území výzkumy v tomto kontextu absentují, a to i spolu s plošnější investigací ostrakizace žáků z důvodu jejich odlišné sexuální orientace či netypických genderových projevů.

2.1 Možné důsledky negativních postojů k homosexualitě

I přes současné vlivy moderních medicínských studií dokazujících biologicko-genetické determinanty vývoje homosexuální orientace (Bailey et al., 1995; Matsumoto, 2000; McKnight, 2005) je ve společnosti stále silná tendence považovat homosexualitu za vlastní psychické nastavení. Ve studii Woodforda et al. (2012) se přesvědčení o biologické determinaci etiologie homosexuality staly významným impulsem k zaujímání pozitivnějších postojů k homosexuálům. Mezi jedny z nejplošnějších výzkumů ostrakizace sexuálních minorit ve školství můžeme jednoznačně zařadit pravidelné americké národní výzkumy školního klimatu (National School Climate Survey). Byť se nejedná přímo o výzkumy postojů studentů, je namísto připomenout, že stále více než 70 % homosexuálních žáků z důvodu své odlišné sexuální orientace opakovaně zažívá slovní útoky a více než 30 % je předmětem fyzického obtěžování (Kosciw et al., 2008, 2012, 2018). Podobných výsledků se dopátral také Guasp (2012) na půdě britských vzdělávacích institucí. Hass et al. (2011) hovoří v tomto smyslu o dalekosáhlých psychosociálních dopadech diskriminace homosexuálních adolescentů spolu s mnohonásobně větším rizikem sebevražd u homosexuální mládeže. Ve studii Kosciwa et al. (2008) se rovněž ukázalo být pro populaci diskriminovaných homosexuálních žáků až čtyřikrát větší riziko záškoláctví než u jejich homosexuálních vrstevníků.

3. Metodologie výzkumu

Cílem našeho výzkumného šetření bylo zjistit, jaké jsou aktuální postoje žáků nižšího sekundárního vzdělávání k homosexualitě a jak s nimi souvisejí zvolené demografické údaje, kterými jsou: typ školy (víceleté gymnázium / základní škola), pohlaví, ročník, náboženské vyznání, velikost bydliště či druh homosexuality (mužská/ženská).

3.1 Výzkumný nástroj

Za účelem poznání postojů žáků nižšího sekundárního vzdělávání k homosexualitě byl ve výzkumu adaptován Herekùv (1988) dotazník *The Attitudes Towards Lesbians and Gay Men Scale* (ATLG) (tabulka 2). Dotazník byl vyvinut na základě studia opakovaných faktorových analýz tak, aby jeho položky sestávaly z jediného faktoru, který byl označen jako *odsouzení–tolerance* (Herek, 1988). Výchozí verze dotazníku se skládala z 37 položek rozdělených do dvou částí: předsudky k ženské homosexualitě (ATL) a předsudky k mužské homosexualitě (ATG), které byly posuzovány na základě Likertovy škály. Následně byl nástroj testován za využití několika pilotních skupin na Kalifornské univerzitě a na základě studia korelací mezi položkami byl zredukován na celkový počet 20 položek; prvních 10 položek tvoří subškálu ATL a druhých 10 subškálu ATG. Dotazník se jako celek ukázal být vysoce vnitřně konzistentní při hodnotách Cronbachovo alfa = 0,90 (konzistence jednotlivých subškál: ATL = 0,77 a ATG = 0,89). Tento výzkumný nástroj byl od svého sestavení mnohokrát adaptován a testován. Z novějších studií lze zmínit například nizozemský výzkum postojů reprezentativního vzorku nizozemské populace k homosexualitě. Zde Meerendonk et al. (2003) konstatuje, že nástroj byl celkově vysoce spolehlivý ($\alpha = 0,94$), a rovněž za pomoci série faktorových analýz potvrzuje, že měří pouze jediný faktor s vysokými faktorovými zátěžemi jednotlivých položek. Podobné reliability ($\alpha = 0,90$) dotazník dosahoval například při adaptaci na chilskou populaci bakalářských studentů ekonomie (Cárdenas & Barrientos, 2008). Pro populaci českých respondentů však dotazník doposud adaptován nebyl.

V rámci našeho výzkumu byla anglická verze dotazníku nejprve přeložena do českého jazyka a následně byl proveden zpětný překlad nezávislým překladatelem do anglického jazyka pro ověření přesnosti překladu. Finální administrovaná verze dotazníku byla pracovně pojmenována jako *Homosexualita očima žáků základních škol a gymnázií*. V první části se mimo krátký písemný úvod nachází také několik demografických položek (věk, pohlaví, ročník, typ školy, název obce bydliště a náboženské vyznání). Následně pak dotazník obsahuje 20 výroků rozdělených do dvou částí: první subškála (ATL) čítající 10 položek popisuje postoje vůči ženské homosexualitě a druhá subškála (ATG) čítající 10 položek popisuje postoje vůči homosexualitě mužské.

Respondenti se k výrokům mohli vyjadřovat za pomoci pětibodové Likertovy škály řazené od 1 (naprosto souhlasím) po 5 (naprosto nesouhlasím). Obrácené skóre bylo celkově použito u 13 položek (7 v subškále ATL a 6 v subškále ATG). Po provedení testu vnitřní konzistence se dotazník ukázal být spolehlivý při hodnotě Cronbachovo alfa = 0,92. Za účelem dalšího zvýšení spolehlivosti byly před analýzou dat vymazány dvě položky (položka č. 4 v ATL subškále a položka č. 7 v ATG subškále), které v porovnání s ostatními dosahovaly jen malé korelace se zbytkem položek (viz tabulku 2). Hodnota Cronbachovo alfa se po extrakci zmíněných položek nepatrně zvýšila na 0,94 (ATL = 0,87 / ATG = 0,92). Celkové skóre respondenta (ATLG) se mohlo tedy pohybovat v rozmezí od 18 (extrémně pozitivní postoje) po 90 (extrémně negativní postoje). Nadále byla provedena explorativní faktorová analýza; pro extrakci byla použita metoda hlavních komponent a pro rotaci metoda Varimax. Výsledky faktorové analýzy potvrdily, že dotazník měří převážně jeden faktor, který vysvětluje 53,4 % celkového rozptylu.

3.2 Výzkumný soubor a analýza dat

Zvolenou cílovou skupinou se pro tento výzkum stali žáci nižšího stupně sekundárního vzdělávání (8. a 9. třída základních škol, tercie a kvarta na víceletých gymnáziích), a to primárně z několika důvodů. Podle Ondrisové et al. (2002) můžeme konstatovat, že dítě prožívá pocity první sexuální náklonnosti v období mezi desátým až patnáctým rokem života. V podobném období, zhruba od třinácti let, si jedinec rovněž začíná uvědomovat svou odlišnou sexuální orientaci, s čímž také přichází mnohdy nesnadné období, ve kterém se snaží nalézt cestu k porozumění, přijetí a integrování své individuální sexuální identity (Coleman, 1982).

Respondenti tvořící výzkumný vzorek byli vybráni prostřednictvím záměrného skupinového výběru na základě dostupnosti. Po informovaném souhlasu ředitele školy a zákonných zástupců žáků byla anonymní verze dotazníku administrována v tištěné podobě do pěti vzdělávacích institucí (dvou gymnázií a tří základních škol), a to vždy v rámci výuky předmětu občanské výchovy. Osobní administrace dovolovala zajistit vysokou návratnost dotazníků a zvýšit porozumění respondentů jednotlivým položkám (v případě neporozumění se na výzkumníka mohli obrátit). Administrace proběhla v červnu 2019 a vyplněné dotazníky byly přístupné pouze autorovi studie.

Výzkumný soubor finálně tvoří 316 respondentů; žáci základních škol osmých a devátých tříd (60 %) a žáci tercie a kvarty na víceletých gymnáziích (40 %). Zastoupení obou pohlaví je téměř vyrovnané (48 % chlapců a 52 % dívek) a věk žáků se pohybuje v rozmezí 13 až 16 let. Nejméně početnou věkovou skupinu tvoří 14letí žáci, průměrný věk všech respondentů je 14,3 let ($SD = 0,69$). Dále byli respondenti rozčleněni do skupin podle velikosti obce svého bydliště (žáci měli uvést konkrétní obec trvalého bydliště) či náboženského vyznání (viz tabulku 1).

Volba statistických testů byla při určování statistické významnosti demografických proměnných determinována typem dat. Podle grafů Q-Q plot a výsledných p -hodnot, jež byly u všech nezávislých proměnných nižší než 0,05, je možné hodnotit, že se data odchylují od normálního rozložení. Z důvodu dostatečné velikosti vzorků v jednotlivých kategoriích se však ve výzkumu opíráme o teorii centrální limitní věty. Podle výsledků Levenova a Browna-Forsytheova testu ($p > 0,05$) nebyla u zkoumaných nezávislých proměnných zamítnuta hypotéza o homogenitě rozptylů s výjimkou proměnné *pohlaví*. Z těchto důvodů byly pro testování hypotéz použity t-testy pro nezávislé vzorky, popř. jednofaktorová ANOVA. Pro kontrolu byly rovněž v průběhu testování jednotlivých hypotéz použity neparametrické testy: Mann-Whitneyův či Kruskal-Wallisův test, jejichž výsledky jsou krátce uvedeny v poznámkách pod čarou. Tyto testy byly z důvodu menšího množství respondentů v jedné ze skupin taktéž použity pro ověřování vlivu velikosti obce trvalého bydliště.

Tabulka 1

Demografické údaje respondentů a jejich výsledná skóre

	<i>n</i>	%	skóre ATLG (<i>M</i>)	<i>SD</i>	skóre ATL (<i>M</i>)	<i>SD</i>	skóre ATG (<i>M</i>)	<i>SD</i>
pohlaví								
muž	152	48,1	43,1	15,3	38,0	14,2	48,2	18,2
žena	164	51,9	28,8	10,3	28,2	9,6	29,3	12,2
velikost bydliště								
do 5 000 obyv.	79	25	33,2	12,8	29,8	10,8	36,5	16,8
10–25 tis. obyv.	33	10,4	35,4	17,9	33,0	16,2	37,9	20,6
Brno	204	64,6	36,6	14,9	34,0	13,1	39,2	18,0
škola a ročník								
gymnázium	125	39,6	31,3	12,8	28,8	10,6	33,8	16,2
<i>tercie</i>	59	18,7	32,6	14,0	29,4	11,6	35,7	17,6
<i>kvarta</i>	66	20,9	30,1	11,5	28,2	9,8	32,0	14,8
ZŠ	191	60,4	38,5	15,3	35,6	13,6	41,5	18,4
<i>8. třída</i>	82	25,9	37,0	14,0	33,9	12,1	40,0	16,8
<i>9. třída</i>	109	34,5	39,7	16,2	36,8	14,6	42,5	19,6
náboženství								
křesťanství	49	15,5	35,4	14,7	32,8	12,3	38,0	18,8
žádné	267	84,5	35,7	14,8	32,8	13,2	38,5	18,0

Pozn.: Skóre ATLG znamená průměrné celkové skóre všech respondentů podle daných demografických údajů, čím je hodnota vyšší, tím jsou jejich názory negativnější. Skóre ATL/ATG představuje průměrné skóre jednotlivých subškál (předsudky vůči ženské/mužské homosexualitě). V našem článku je k těmto průměrným skórum rovněž odkazováno pomocí zkratk M_{ATLG} , popř. M_{ATL}/M_{ATG} .

4. Interpretace dat

Celkové skóre předsudkovosti vůči homosexualitě (ATLG) se u žáků mohlo pohybovat v rozmezí 18 až 90, přičemž skutečně naměřené hodnoty se pohybovaly v rozpětí 18 až 89. Průměrné skóre všech respondentů v našem vzorku je 35,7 ($SD = 14,81$). Vysoce negativního skóre (ATLG > 66) dosáhlo celkem 7,3 % (tj. početně 23) žáků.

Deskriptivní statistiky položek a jejich interpretace

Tabulka 2

Deskriptivní statistiky položek

	<i>M</i>	<i>SD</i>	korelace s průměr. hodno- cením položek
1. Lesby nemohou zapadnout do naší společnosti.*	1,72	0,99	0,56
2. Homosexualita ženy by neměla být za žádných okolností příčinou diskriminace v práci.	1,37	0,78	0,51
3. Ženská homosexualita je pro společnost špatná, poněvadž ničí přirozené dělení mezi pohlavími.*	2,04	1,10	0,71
4. Zákony jednotlivých států proti soukromému sex. chování mezi dvěma dospělými ženami, které s tím souhlasí, by měly být zrušeny.#	2,50	1,35	0,24
5. Ženská homosexualita je hřích.*	1,60	1,04	0,69
6. Rostoucí počet leseb ukazuje na úpadek evropské morálky.*	2,17	1,12	0,68
7. Ženská homosexualita samotná není problém, dokud z ní společnost problém neučiní.	1,80	0,96	0,47
8. Ženská homosexualita ohrožuje mnoho našich základních institutů společnosti.*	2,10	1,09	0,66
9. Ženská homosexualita je nižší formou sexuality.*	2,16	1,08	0,59
10. Lesby jsou nemocné.*	1,49	0,95	0,66
1. Mužské homosexuální páry by měly mít možnost adoptovat děti stejně jako heterosexuální páry.	2,08	1,26	0,63
2. Myslím si, že gayové jsou nechutní.*	2,26	1,37	0,76
3. Gayové by neměli mít možnost učit na škole.*	1,69	1,26	0,54
4. Mužská homosexualita je zvrácenost.*	1,98	1,23	0,87
5. Mužská homosexualita je přirozeným vyjádřením mužské sexuality.	1,66	1,26	0,60
6. Pokud má muž homosexuální sklony, měl by udělat maximum k jejich překonání.*	2,22	1,23	0,76

7. Příliš by mě neznepokojilo, kdybych se dozvěděl/a, že můj syn je homosexuál. [#]	2,96	1,37	0,16
8. Sex mezi dvěma muži je prostě špatný.*	2,31	1,37	0,79
9. Nápad na sňatky mezi gayi se mi zdá absurdní.*	2,11	1,31	0,79
10. Mužská homosexualita je pouze jiný styl života, který by se neměl odsuzovat.	1,85	1,22	0,66

Pozn.: Průměrné skóre dané položky *M* může nabýt hodnot 1–5 (1 = naprosto souhlasím; 2 = spíše souhlasím; 3 = neutrální postoj; 4 = spíše nesouhlasím; 5 = naprosto nesouhlasím). Čím je hodnota vyšší, tím je průměrný názor respondentů na daný výrok negativnější.

* Položka má převrácené skóre. [#] Položky byly z analýzy dat extrahovány.

Z výše uvedené tabulky je patrné, že se respondenti nejnegativněji vyjadřovali k položce číslo 7 (ATG): „Příliš by mě neznepokojovalo, kdybych se dozvěděl/a, že můj syn je homosexuál.“ ($M = 2,96$; $SD = 1,37$) Ta však byla z analýzy dat odstraněna z důvodu malé reliability (patrné také prostřednictvím malé míry korelace této položky se zbytkem položek). Na druhou stranu však právě tento údaj může vypovídat o transcendentálním rozměru vštípeného heterosexismu, kdy respondenti mohou v závislosti na svých nikterak negativních zkušenostech racionálně zastávat pozitivní postoje k homosexualitě, avšak v zákulisí svého soukromého rodinného života by upřednostnili „normální“ heterosexuální orientaci. Důvodem by mimo jiné mohl být strach z názorů a postojů okolí, čemuž by odpovídaly výsledky výzkumu CVVM (Spurný, 2019), ve kterém se téměř polovina dotazovaných občanů domnívá, že odhalení odlišné sexuální orientace může zapříčinit potíže v soužití s ostatními lidmi v daném městě či obci. Je nutné však také počítat s variantou, že výsledek může být limitován obavami o dítě a jeho možnou budoucí diskriminaci majoritní skupinou. Položkou v pořadí druhou, co se negativních postojů týče, je výrok číslo 4 (ATL): „Zákony jednotlivých států proti soukromému sexuálnímu chování mezi dvěma dospělými ženami, které s tím souhlasí, by měly být zrušeny.“ ($M = 2,5$; $SD = 1,35$) Nicméně i tato položka byla pro stejné důvody z analýzy dat extrahována. Oproti předcházející položce zde – patrně vlivem věku respondentů – docházelo k jednoznačnému nepochopení znění anebo kontextu výroku.

V rámci zbylých položek byly nejnegativnější postoje evidovány u výroku číslo 8 (ATG): „Sex mezi dvěma muži je prostě špatný.“ ($M = 2,31$; $SD = 1,37$) – a u výroku číslo 2 (ATG): „Myslím si, že gayové jsou nechutní.“ ($M = 2,26$; $SD = 1,37$) Vysvětlení pro tento výsledek lze hledat například v kvalitativním výzkumu Vaculíka a Červenkové (2007), kteří usoudili, že jedním z vlivů formujících negativní postoje k homosexualitě jsou nepříjemné pocity vznikající při představě homosexuálního fyzického kontaktu či pohlavního styku.

Tyto pocity mohou mít podle autorů kořeny až v pudové složce osobnosti v podobě emočního odporu heterosexuálně orientovaných jedinců vůči homosexuálnímu styku. V subškále položek mapujících postoje respondentů k ženské homosexualitě byly pak nejhůře hodnocen výroky číslo 6: „Rostoucí počet leseb ukazuje na úpadek evropské morálky.“ ($M = 2,17$; $SD = 1,12$) – a výrok číslo 9: „Ženská homosexualita je nižší formou sexuality.“ ($M = 2,16$; $SD = 1,08$). Tato skutečnost nás může zavést k již zmíněné studii Woodforda et al. (2012), který evidoval statisticky významnou souvislost mezi postoji k homosexualitě a přesvědčeními o jejím vzniku.

V kontextu položek, jejichž průměrné hodnocení se ukázalo být nejpozitivnějším, je v subškále ATG překvapivě výrok číslo 5: „Mužská homosexualita je přirozeným vyjádřením mužské sexuality.“ ($M = 1,66$, $SD = 1,26$) Pozitivním výsledkem je však primárně také to, že současní žáci nižšího sekundárního vzdělávání zastávají v průměru kladné stanovisko ohledně homosexuálních učitelů ($M = 1,69$; $SD = 1,26$) a relativně kladné rovněž vůči adopci dětí mužskými homosexuálními páry ($M = 2,08$; $SD = 1,26$). To do jisté míry rezonuje s výsledky výzkumu veřejného mínění (CVVM, 2018), který ukázal, že názory na adopci dětí homosexuálními partnery jsou u mladých lidí relativně pozitivní v porovnání s lidmi staršího věku. V rámci subškály homosexuality ženské pak byla nejpozitivněji hodnocena položka číslo 2: „Homosexualita ženy by neměla být za žádných okolností příčinou diskriminace v práci.“ ($M = 1,37$; $SD = 0,78$)

4.1 Vlivy demografických proměnných

Mimo již zmiňovanou míru negativity postojů žáků nižšího sekundárního vzdělávání k homosexualitě se výzkum snažil zjistit, jak významnou souvislost mají zvolené a o teorii opřené demografické proměnné, kterými jsou: pohlaví žáků, typ homosexuality, typ školy, ročník studia, velikost místa bydliště a náboženské vyznání.

Po stránce vlivu pohlaví na postoje k homosexualitě dosahovali v našem vzorku chlapci průměrného skóre (ATLG): $M = 43,1$; $SD = 15,32$; ve srovnání s dívkami: $M_{\text{ATLG}} = 28,8$; $SD = 10,43$. Pro určení významnosti tohoto rozdílu byl použit t-test pro nezávislé vzorky, který byl statisticky významný ($t(261,1) = 9,6$; $p < 0,01$).¹ Na jeho základě můžeme potvrdit, že chlapci zastávají v našem vzorku statisticky významně negativnější postoje k homosexualitě než dívky.² Aby bylo možné zjistit, jak velký podíl rozptylu závislé

¹ Konfidenční hladina je u všech testů 95 %.

² Signifikantní rozdíl v postojích k homosexualitě mezi pohlavími prokázal také neparametrický Mann-Whitneyův test významnosti ($U = 4976,5$; $p < 0,001$).

proměnné lze připsat působení nezávislé proměnné, byla vedle statistické signifikance spočítána také velikost účinku. Z výsledku $\eta^2 = 0,260$ je možné vyčíst, že 26 % variability v postojích k homosexualitě je determinováno vlivem pohlaví, což je podle Pallanta (2001) silným efektem. U mužských respondentů s touto skutečností do jisté míry souvisí i významný rozdíl v postojích k ženské a mužské homosexualitě. Z výsledků je evidentní, že mužská homosexualita je na škále ATG hodnocena žáky mužského pohlaví v průměru o 10,2 bodů (11 %) negativněji než homosexualita ženská (ATL), přičemž je tento rozdíl významný pouze u mužských respondentů ($r = 0,80$; $p = 0,01$).

V kontextu odlišnosti postojů k homosexualitě mezi žáky základních škol a víceletých gymnázií nejsou k dohledání žádné studie. V našem vzorku složeném ze 125 žáků gymnázia a 191 žáků základních škol je možné pozorovat rozdílnou úroveň postojů k homosexualitě prostřednictvím celkového skóre ATLG. Dotazovaní žáci gymnázií získali v průměru skóre (ATLG): $M = 31,3$; $SD = 12,82$. Průměrné skóre žáků základních škol je však zřetelně negativnější: $M_{ATLG} = 38,5$; $SD = 15,34$. Za pomoci t-testu pro nezávislé vzorky byla zjišťována významnost vztahu mezi postoji k homosexualitě a typem navštěvované školy. Na základě výsledků ($t(314) = 4,4$; $p < 0,001$) musíme přijmout tvrzení, že mezi žáky gymnázií a žáky základních škol je v postojích k homosexualitě statisticky významný rozdíl.³ Dále byla pro danou proměnnou spočítána velikost účinku. Prostřednictvím výsledné hodnoty $\eta^2 = 0,056$ můžeme uvést, že téměř 6 % variability postojů k homosexualitě je zapříčiněno vlivem nezávislé proměnné, a tedy typu navštěvované školy. Tento výsledek je podle Pallanta (2001) středně silným efektem. Pomocí jednofaktorové ANOVA bylo rovněž zjišťováno, zda žáci vyššího ročníku (9. třída a kvarta) nezastávají statisticky významně pozitivnější postoje k homosexualitě než žáci nižšího ročníku (8. třída a tercie). Podle výsledků ($p > 0,05$) však musíme v našem vzorku odmítnout výzkumnou hypotézu o vlivu ročníku studia na postoje k homosexualitě.

Podobně nevýznamných vlivů jsme se dopátrali také při zjišťování toho, jakou roli v postojích k homosexualitě hraje velikost místa bydliště či náboženské vyznání žáků. V našem vzorku byli respondenti podle velikosti obce trvalého bydliště finálně rozděleni do tří kategorií: 1) respondenti s bydlištěm v obci do 5 tis. obyvatel; 2) respondenti s bydlištěm v obci od 10 do 25 tis. obyvatel; a 3) respondenti z Brna. Rozdíly mezi těmito kategoriemi byly však spíše marginální, a podle výsledků neparametrického Kruskal-Wallisova

³ Signifikantní rozdíl prokázal také neparametrický Mann-Whitneyův test významnosti ($U = 8260,5$; $p < 0,001$).

testu ($H(2, N = 316) = 3,46; p = 0,17$) tak nebyla zjištěna žádná statistická signifikance. Je tedy nezbytné odmítnout vliv velikosti bydliště na postoje k homosexualitě. Podobného výsledku jsme dospěli také v kontextu náboženského vyznání: Z výsledků t-testu jednoznačně vyplývá ($t(314) = 0,128; p = 0,89$), že ani to v našem vzorku není statisticky významným prediktorem negativnějších postojů k homosexualitě. Spíše naopak lze konstatovat, že průměrné skóre žáků s náboženským vyznáním ($M_{ATLG} = 35,4; SD = 14,73$) a bez náboženského vyznání ($M_{ATLG} = 35,7; SD = 14,82$) je téměř shodné.

5. Diskuze

Výzkumné šetření přineslo v první řadě odpovědi na otázky ohledně míry negativity postojů žáků nižšího sekundárního vzdělávání k homosexualitě. Průměrné skóre všech respondentů na škále předsudkovosti ATLG je 35,7 (18–90). Ačkoliv se tyto výsledky jeví pozitivně, ve srovnání s postoji studentů terciárního vzdělávání ve studii Hlaďa (2015) v našem výzkumu dominuje více respondentů s vysoce negativními postoji – v posledním tercilu (ATLG > 66) skórovalo více než 7 % žáků. Přestože toto číslo není alarmující, je nutné si uvědomit rozhodující roli, kterou negativní postoje k homosexualitě mohou při manifestaci homofobní šikany hrát, neboť i jednotlivec či malá skupinka žáků s negativními postoji může inklinovat k nenávisným projevům vůči mnohým ostatním. Na tomto místě je nutné narazit na možné limity výzkumu. I když byly dotazníky administrovány osobně v tištěné formě, jež zaručovala nejvyšší možnou návratnost, nebylo možné určit, zda postoje respondentů vždy vycházely z jejich opravdového přesvědčení. Jistým limitem mohlo být také umístění demografické části dotazníku před výzkumnou škálu ATLG a s tím spojená hrozba stereotypních odpovědí. Po skončení celkové administrace bylo vyřazeno celkově 14 dotazníků, a to převážně z důvodu nekompletního vyplnění nebo užití stejné, převážně středové odpovědi napříč všemi položkami.

Následujícím úkolem bylo v našem výzkumu statisticky ověřit vliv zvolených nezávislých proměnných. Výsledky naznačují, že největším statisticky signifikantním prediktorem negativních postojů k homosexualitě bylo u daného vzorku pohlaví. Pomocí výpočtu velikosti účinku bylo rovněž zjištěno, že tato proměnná vysvětluje celých 23 % variability rozptylu a lze ji považovat za velmi silný prediktor. U mužských respondentů s touto skutečností do jisté míry souvisí i významný rozdíl v postojích k ženské a mužské homosexualitě. Z výsledků lze pozorovat, že mužská homosexualita je na škále ATG hodnocena žáky mužského pohlaví statisticky významně negativněji než homosexualita ženská (ATL), přičemž u žen je tento rozdíl v hodnocení mužské a ženské homosexuality nevýznamný. Důvodem může být

rigidita mužských genderových rolí. V dnešním západním světě je ženská feminita oproti mužské maskulinitě méně provázána s heterosexuálností, která je u žen „předpokládána“, a tudíž nemusí být „dokazována“. Heterosexuální maskulinita u mužů zahrnuje onen charakter jisté dominance, tvrdosti a nezávislosti, který se manifestuje právě skrze výlučný sexuální vztah s ženami a často také odmítáním mužů porušujících heterosexuální normy (Herek, 1988).

Druhým ze signifikantních prediktorů negativnějších postojů k homosexualitě byl podle analýzy výsledků typ školy. Zde se ukázalo, že žáci gymnázií skórovali na škále ATLG v průměru o více než 7 bodů lépe než žáci základních škol, přičemž tento rozdíl vysvětluje téměř 6 % celkové variability. Ačkoliv jiné studie prokazující pozitivnější postoje žáků gymnázií k homosexualitě absentují, významný rozdíl jsme v tomto ohledu předpokládali na základě elitnějšího charakteru, kterým gymnazijní vzdělávání často disponuje (Straková & Greger, 2013). O znalostním rozdílu mezi těmito institucemi také vypovídají výsledky pravidelného testování PISA, ve kterém žáci gymnázií opakovaně skórují lépe než žáci základních škol (Blažek et al., 2019). Volně navázat v tomto ohledu můžeme již zmiňovanou studií Woodforda et al. (2012), který prokázal signifikantně pozitivnější postoje k homosexualitě u respondentů, kteří vykazovali přesnější znalosti o jejím původu.

Statistická signifikance ostatních prediktorů se v našem výzkumném šetření neprokázala. V rámci zkoumání vlivu ročníku studia na postoje k homosexualitě je nutné připomenout příliš malý věkový rozdíl mezi skupinami respondentů (pouze jeden ročník). V rámci analýzy vlivu velikosti trvalého bydliště na postoje k homosexualitě mohl být limitující relativně malý počet respondentů z menších obcí. Zmínit však lze také možný vliv poklesu sociálních rozdílů a sociální modernizace venkovského obyvatelstva (Hruška, 2014). Následně ani náboženské přesvědčení coby prediktor negativnějších postojů k homosexualitě nemohlo být označeno za signifikantní. Přestože náboženské vyznání sehrálo v českém kontextu významnou roli například v postojích univerzitních studentů k homosexualitě ve studii Hladá (2015), v našem vzorku mohlo být limitující malé množství respondentů označujících se za věřící ($n = 49$). Jiným důvodem může být také snižování pevné konfesní vazby na velké náboženské organizace. Lidé dnes již necítí nutnost být pevně připoutáni k církvi či být aktivně zapojeni do její činnosti (Lužný, 1998). I když se však jednotlivé církve a náboženské společnosti výrazně liší v míře odsuzování homosexuality (srov. Adamczyk & Pitt, 2009), i konzervativní římskokatolická církev prošla jistou modernizací. Uvést lze například výroky odstavce 2358 Katechismu katolické církve:

Nezanedbatelný počet mužů a žen má hluboce zakořeněné homosexuální sklony. Toto zaměření, které se objektivně vymyká řádu, je pro většinu z nich zkouškou. Proto mají být přijímáni s úctou, soucitem a jemnocitem. Vůči nim je třeba se vyhnout jakémukoliv náznakem nespravedlivé diskriminace.⁴

6. Implikace pro pedagogickou praxi

I přes závěry našeho výzkumu, které nelze označit za výhradně pozitivní, věříme, že velký užitek by mohla přinést jakákoliv dobrá intervence, která by představovala smysluplné diskutování se žáky a umožnila autentické sdělování všech příkoří, jimiž si homosexuálové musejí procházet. Zajímavým řešením může v tomto směru být například adaptace, v Německu běžně fungujícího vrstevnického projektu SchLau NRW (Groneberg & Funke, 2011), prostřednictvím kterého žáci ve školách přicházejí do kontaktu se svými homosexuálními vrstevníky a v rámci workshopů s nimi vedou diskusi na různé druhy témat. Efektivnost tohoto opatření lze podložit mnohými výzkumy (Grigoropoulos, 2010; Hladěo, 2015; aj.), jež poukazují na skutečnost, že studenti zastávají významně pozitivnější postoje k homosexualitě, jestliže jsou sami v kontaktu s homosexuálně orientovaným jedincem.

Důležité je také neopomíjet homosexuální problematiku napříč různými vyučovacími předměty – za vhodné považujeme například v hodinách dějepisu zakomponovat LGBT+ historii do proudu světových událostí a poukazovat na odlišnou sexuální orientaci významných osobností napříč různými předměty. Zde je rovněž zásadní, aby si učitelé ve vyučovacích hodinách všímali reakcí a případných komentářů žáků k těmto tématům, na které je potřeba včas a citlivě reagovat a jednomyslně vystupovat proti jakýmkoliv projevům diskriminace a hostility vůči odlišně orientovaným. Za nutné pokládáme v tomto směru také apelovat na empatii a pochopení žáků. Mimo to je jisté ku prospěchu věci již samotné odmítnutí homofobie a diskriminace homosexuálů nejen ve školním řádu či školním vzdělávacím programu, ale také v jakékoliv prezentaci školy navenek. Ke zmapování narušených vztahů poslouží také různé depistážní dotazníky, které mohou svými výsledky přispět v prevenci šikany různého druhu. Zapomínat by se však nemělo také na dostatečné proškolení pedagogů, aby výuka ve smyslu detabuizace témat genderu a homosexuality byla vhodně koncipována k věku žáků a aby naopak nestála v cestě k přijetí odlišně sexuálně orientovaných jedinců. Ko-neckonců jsou to právě učitelé, kteří jdou svým žákům důležitým příkladem.

4 *Katechismus katolické církve*. Karmelitánské nakladatelství, 2002.

Literatura

- Adamczyk, A., & Pitt, C. (2009). Shaping attitudes about homosexuality: The role of religion and cultural context. *Social Science Research, 38*(2), 338–351. <https://doi.org/10.1016/j.ssresearch.2009.01.002>
- Bailey, J. M., Bobrow, D., Wolfe, M., & Mikach, S. (1995). Sexual orientation of adult sons of gay fathers. *Developmental Psychology, 31*(1), 124–129. <https://doi.org/10.1037/0012-1649.31.1.124>
- Blažek, R., Janotová, Z., Potužníková, E., & Basl, J. (2019). *Mezinárodní šetření PISA 2018. Národní zpráva*. MŠMT.
- Brzek, A., & Pondělíčková-Mašlová, J. (1992). *Třetí pohlaví?* Scientia Medica.
- Cárdenas, M., & Barrientos, J. (2008). The attitudes towards lesbians and gay men scale (ATLG): Adaptation and testing the reliability and validity in Chile. *The Journal of Sex Research, 45*(2), 140–149. <https://doi.org/10.1080/00224490801987424>
- Coleman, E. (1982). Developmental stages of the coming-out process. *American Behavioral Scientist, 25*(4), 469–482. <https://doi.org/10.1177/000276482025004009>
- CVVM. (2018). *Postoje veřejnosti k právům homosexuálů – květen 2018. Tisková zpráva*. Centrum pro výzkum veřejného mínění. https://cvvm.soc.cas.cz/media/com_form2content/documents/c2/a4650/f9/ov180614.pdf
- Řurďovič, M. (2013). *Postoje veřejnosti k právům homosexuálů – květen 2013*. Sociologický ústav Akademie věd České republiky.
- Eick, U., Rubinstein, T., Hertz, S., & Slater, A. (2016). Changing attitudes of high school students in Israel toward homosexuality. *Journal of LGBT Youth, 13*(1–2), 192–206. <https://doi.org/10.1080/19361653.2015.1087930>
- Gelbal, S., & Duyan, V. (2006). Attitudes of university students towards lesbians and gay men in Turkey. *Sex Roles, 55*(7), 573–579. <https://doi.org/10.1007/s11199-006-9112-1>
- Grigoropoulos, I. (2010). Predictors of Greek students' attitudes towards lesbians and gay men. *Psychology & Sexuality, 1*(2), 170–179. <https://doi.org/10.1080/19419899.2010.484598>
- Groneberg, M., & Funke, C. (2011). *Combating homophobia: Experiences and analyses pertinent to education*. Lit Verlag.
- Guasp, A. (2012). *The school report: The experience of gay young people in Britain's schools*. University of Cambridge Press.
- Hass, A. P., Eliason, M., Mays, V. M., Mathy R. M., Cochran, S., D'Augelli, A. R., Silverman, M. M., Fisher, P. W., Hughes, T., Rosario, M., Russel, S. T., Malley, E., Reed, J., Litts, D. A., Haller, E., Sell, R. L., Remafedi, G., Bradford, J., Beautrais, A. L. ... Clayton, P. J. (2011). Suicide and suicide risk in LGBT populations: Review and recommendations. *Journal of Homosexuality, 58*(1), 10–51. <https://doi.org/10.1080/00918369.2011.534038>
- Herek, G. M. (1988). Heterosexuals' attitudes toward lesbians and gay men: Correlates and gender differences. *The Journal of Sex Research, 25*(4), 451–477. <https://doi.org/10.1080/00224498809551476>
- Herek, G. M. (1991). Stigma, prejudice, and violence against lesbians and gay men. In J. C. Gonsiorek & J. D. Weinrich (Eds.). *Homosexuality*. Sage.
- Herek, G. M. (2004). *Beyond „homophobia“: Thinking about sexual prejudice and stigma in the twenty-first century*. National Sexuality Resource Center.

- Hladŕo, P. (2015). Postoje univerzitnŕch studentŕ pedagoickŕ orientovanŕch studijnŕch programŕ k homosexualitĚ mĚrenĚ na ŕkále Homosexuality Attitude Scale. *Pedagogickŕ orientace*, 25(3), 438–464. <https://doi.org/10.5817/PedOr2015-3-438>
- Hruška, V. (2014). PromĚny pŕstupŕ ke konceptualizaci venkovskĚho prostoru v rurŕlnŕch studiĚch. *Čzech Sociological Review*, 50(4), 581–602. <https://doi.org/10.13060/00380288.2014.50.4.109>
- Janošovŕ, P. (2000). *Homosexualita v nŕzorech současnĚ společnŕstŕ*. Karolinum.
- Jung, P. B. (1993). *Heterosexism: An ethical challenge*. State University Press.
- KarmelitŕnskĚ nakladatelstvŕ. (2002). *Katechismus katolickĚ cŕrke*. KarmelitŕnskĚ nakladatelstvŕ.
- Karras, R. (2017). *Sexuality in Medieval Europe*. Routledge.
- Kennedy, H. (1997). *Karl Heinrich Ulrichs first theorist of homosexuality*. Routledge.
- Kosciw, J. G., Diaz, E. M., & Greytak, E. A. (2008). *The 2007 national school climate survey*. GLESEN.
- Kosciw, J. G., Greytak, E. A., Bartkiewitz, M. J., Boesen, M. J., & Palmer, N. A. (2012). *The 2011 national school climate survey*. GLESEN.
- Kosciw, J. G., Greytak, E. A., Zongrone, A. D., Clark, C. M., & Truong, N. L. (2018). *The 2017 national school climate survey*. GLESEN.
- Lambert, E. G., Ventura, L. A., Hall, D. E., & Cluse-Tolar, T. (2006). College students' views of gay and lesbian issues: Does education make a difference? *Journal of Homosexuality*, 50(4), 1–30. https://doi.org/10.1300/J082v50n04_01
- Lužnŕ, D. (1998). Nŕboženskŕ situace v ĆeskĚ republice po roce 1989. *Religio*, 6(2), 213–225.
- Matsumoto, A. (2000). *Sexual differentiation of the brain*. CRC Press.
- Mcknight, J. (2005). *Straight Science? Homosexuality, evolution and adaptation*. Taylor & Francis.
- Meerendonk, B., Eisinga, R., & Felling, A. (2003). Application of Herek's attitudes toward lesbians and gay men scale in the Netherlands. *Psychological Reports*, 93(1), 265–75. <https://doi.org/10.2466/pr0.2003.93.1.265>
- Miravet, L. M., Amat, A. F., & Aguirre Garcŕa-Carpintero, A. (2018). Teenage attitudes towards sexual diversity in Spain. *Sex Education*, 18(6), 689–704. <https://doi.org/10.1080/14681811.2018.1463213>
- Ondrisovŕ, S., ŕŕipošovŕ, M., Ćervenkovŕ, I., Jŕjŕrt, P., & Bianchi, G. (2002). *Neviditelnŕ menšina. Ćo (ne)vieme o sexuŕlnej orientŕcii*. Nadŕcia občan a demokracia.
- Pallant, J. (2001). *SPSS survival manual*. Open University Press.
- Parker, A., & Bhugra, D. (2000). Attitudes of British medical students towards male homosexuality. *Sexual and Relationship Therapy*, 15(2), 141–149. <https://doi.org/10.1080/14681990050010736>
- Ryškovŕ, M. (2014). *Pavel ŕ Tarsu a jeho svĚt*. Karolinum.
- Spurnŕ, M. (2019). *Postoje veŕejnŕstŕ ke prŕvnŕm homosexuŕlnŕm—kvĚten 2019*. Sociologickŕ ŕstav AV ĆR.
- Strakovŕ, J., & Greger, D. (2013). Faktory ovlivnŕjŕcŕ pŕechod ŕkŕ ŕ. ročnŕkŕ na osmiletĚ gymnŕzium. *Orbis scholae*, 7(3), 73–85. <https://doi.org/10.14712/23363177.2015.14>
- Vaculŕk, M., & Ćervenkovŕ, P. (2007). Formovŕnŕ postoje k homosexualitĚ. *Ćeskoslovenskŕ psychologie*, 51(1), 58–71.
- Weber, P., & Gredig, D. (2018). Prevalence and predictors of homophobic behavior among gifh school students in Switzerland. *Journal of Gay & Lesbian Social Services*, 30(2), 128–153. <https://doi.org/10.1080/10538720.2018.1440683>
- Woodford, M. R., Silverschanz, P., Swank, E., Scherrer, K., & Raiz, L. (2012). Predictors of heterosexual college students' attitudes toward LGBT people. *Journal of LGBT Youth*, 9(4), 297–320. <https://doi.org/10.1080/19361653.2012.716697>

